

a.
69.

VERSCHILLENDE
R E I Z E N

EN

LOTGEVALLEN,

VAN

P. P. ROORDA VAN EYSINGA,

VOORMAALS BELAST MET HET DEPARTEMENT VAN
INLANDSCHE ZAKEN OP JAVA, THANS, ALS SE-
CRETARIS DER RESIDENTIE BANTAM, MET
VERLOF IN NEDERLAND.

DERDE DEEL.

Te AMSTERDAM, bij
JOHANNES VAN DER HEY EN ZOON.

MDCCCXXXII.

wel van de hardste steenen, die men tot zulk werk kan gebruiken.

Tjanjor ligt op zes en zeventig paal van *Batavia*, heeft vele rijstvelden en koffijtuinen, doch weinig kokosboomen.

Van *Soekaboemi* teruggekeerd, bezag ik *Tjanjor* met veel genoegen, daar zij in allen deele boven de meeste dorpen op *Java* voordeelig uitsteekt. De straten zijn er zeer breed en lijnregt, snijden elkander vierkant, en worden door verkoelend bergwater op zijde bespoeld, dat zoo wel de frischheid als reinheid buitengewoon bevordert. Van weerskanten zijn de wegen met bamboezen hekken (*pagars*) afgezet, achter welke de inwoners hunne erven en huizen hebben. Een ruim vierkant plein verfiert *Tjanjor*, en biedt, even zoo als nog andere wegen, eene goede wandelplaats aan. Even als te *Buitenzorg*, bestaat alhier eene herberg, die den reiziger goede huisvesting verschafft.

De weg van *Tjanjor* naar *Bandong*, is door vele bergachtige streken nog al moeilijk, en kan met den wagen, niet alleen door paarden, maar met behulp van buffels worden afgelegd. De gezigten zijn enkele malen schilderachtig. Eene hangbrug, kunstiglijk op rotting hangende, geeft over eenen snelvlietenden stroom een aangenaam gezicht, en is, naar ik meen, door den jonkheer VAN DER CAPELLEN daargesteld.

Te *Tjanjor* lagen veertig huzaren, zijnde Ambonefche Christenen, die hunne godsdienst houden met in den bijbel te hooren lezen, door een ouden

Am-

Ambonees. De heer VAN DER CAPELLEN zeide mij, dat mijn vader hier eene groote dienst had be-
wezen, door hun Maleische bijbels te zenden.

De heer BLUME zond twee dondangs (inlandsche koffers) met goederen terug, dewijl het te lastig was, vele goederen mede te nemen, en alhoewel ik niets dan noodzakelijke dingen had medegenomen, zag ik dezelve toen nogmaals na, en behoefde mijn bagaadje nog een weinig, en wat ik maar eenigzins dacht te kunnen misfen gaf ik mede naar *Tjicoppo*. Dit gedaan zijnde, bedankten wij den resident voor zijne gastvrijheid, aan ons betoond, en vertrokken naar *Bandong*, zijnde een afstand van acht en veertig palen.

Van de honderd tot honderd vijf palen heeft men de verrukkendste gezigten. De natuur trotseert en overtreft hier de verbeeldingskracht. — Tot aan de groote rivier hadden wij nog geene buffels nodig. Romanesk en geheimzinnig kronkelt deze rivier tusfchen hooge lommerrijke rotfen. Bij de overvaart is men geheel als in eene groene ovale kom ingefloten, het water ruischt als eene morgenkoelte door het lenteloof. Aan de overzijde ziet men naar eene verbazende hoogte, van waar de nieuwsgierige bergbewoners in troepjes op den vreemdeling ftaren.

Toen wij aan de overzijde waren, moesten wij door buffels naar bovengetrokken worden, maar wij bekwamen die niet, dewijl ze eenen anderen wagen wegbragten. Lang te wachten was geene zaak, daarom nam ik mijnen fcheepsroeper uit den wagen, p'raaide eenige Javanen, welke spoedig naar
be-

beneden kwamen, en het rijtuig tegen de hoogte optrokken. Ik hielp hun hierin, en dit scheen hen bijzonder aan te moedigen. Op de hoogte gekomen zijnde, deelde ik eenig geld uit, hetwelk mij eenige flamats (zegenwenschen) opbragt. Ik ging naar het naaste huis, om mijn' wijn met water te mengen, en het was aldaar, dat ik verftomde, op het zien eener Javaanfche vrouw, wier schoonheid mij bedwelmde. Zij was rijzig van gefalte, fchoon gevormd van leden, had een sprekend oog, vol vuur en leven, het tintelde als de Orion; het wit van hetzelve was als de sneeuw, hare wangen gloeiden van een lieflijk rood, als de dageraad; tufchen hare fraaije lippen, blonken ivoren tanden; haar gelaat drukte iets edels, iets verhevens uit; haar gang was fta-
tig, en hare taal betooverend. Nu meende ik JUNO te zien, dan weder dacht ik aan VENUS, en zeide in mij zelve: „Als PARIS u had gezien, „ dan was HELENA gefpaard.”

Nu begreep ik het weder geheel, hoe de Grieken op het denkbeeld van godinnen gekomen waren, zij hadden zulk een wezen vergood!

Na honderden kronkelingen, rijzingen en dalingen kwamen wij des avonds in de negorij *Bandong*, liggende op honderd vier en twintig palen, aan. Wij bezochten den heer LUNEL, wien ik eenen brief overhandigde, welken ik van *Batavia* van N. had medegenomen. Wij werden zeer vriendelijk door hem ontvangen, en hij bood ons aan, om ons het merkwaardige in den omtrek te laten zien; hij af dadelijk order om eenen weg naar den kra-
ter

ter van den berg *Tankoeban Prahoe* te banen; hiertoe werden twee dagen vereischt.

Te *Bandong* huisvestte ons de heer SWALUE op zijn landgoed *Oedjong Bron*, dat op ruim een' paal afftands van den grooten weg ligt. Tot onze bevreemding vonden wij hier eene steenen woning, die zoo groot was, dat dezelve voor eene kerk zou hebben kunnen dienen. De moeite om hier, te midden van bergen, bouwlieden en bouwstoffen te krijgen, is zeer groot en buitengewoon kostbaar, zoodat ik niet durf bepalen, of dit huis niet meer dan eene halve ton gouds heeft gekost. De gastvrijheid van den heer SWALUE is door andere reizigers reeds beschreven, zoodat ik niet over dezelve zal uitweiden, maar alleen eene dankbare herinnering daarvan behouden.

De heer BLUME moedigde sommige inlanders aan, om in de omstreken wilde dieren te schieten of te vangen, en het duurde slechts weinig dagen, of er werd een (banténg) bosch- of wilde stier aangedragen, wiens achterhoeffspieren gekapt waren. Dezelve was nog zoo woedend, dat wij hem niet durfden naderen, maar een touw om zijne hoornen deden slaan, dat aan een' boom werd vastgebonden, waarna hij gekeeld werd, ten einde zijn squelet ongeschonden te houden. Dit beest is niet grooter dan de bultige tamme stier op *Java*, doch heeft een woester voorkomen, en moet, volgens getuigenis van verscheidene geloof verdienende jagers, in de wildernis zeer gevaarlijk zijn, vooral wanneer men het ongeluk heeft hem aan te schieten,

ten, zonder hem doodelijk te kwetsen. — Nauwe lijks bezig zijnde dit wilde dier te ontleden, ontvingen wij, door een' buitengewonen zendeling van den Demang van *Radja Mendala* berigt, dat niet ver van zijn gehucht een renoceros was gevangen, met uitnoodiging, om spoedig dit verschrikkelijk dier weg te halen.

De heer BLUME was dermate verblijd, dat wij oogenbliklijk naar *Radja Mendala* moesten rijden, dat welligt twintig paal van *Bandong* lag. Onder weg brak ons rijtuig, zoodat er een ander moest worden gehaald, dat onze reis zoodanig vertraagde, dat wij in een der inlandsche herbergen (*pasfanggrahhan*) vertoefden, totdat hetzelfde aankwam. Eerst des avonds bereikten wij *Radja Mendala*, dat eenige palen van den grooten weg was afgelegen. Het inlandsch hoofd ontving ons vriendelijk, en verhaalde, dat de bedoelde renoceros in de nabijheid van een' koffijtuin, in een' daartoe gegraven kuil was gevangen, en aldaar bereids eenige dagen moest gelegen hebben, daar dezelve reeds dermate verrot was, dat de dampkring in den omtrek van dien kuil besmet was; doch dat men eerst den vorigen dag hiervan had kennis gedragen. Wijders verontschuldigde hij zich, dat hij niets bijzonders had, om ons voor te dienen, en wij moesten ons met drooge rijst, en eene kip, in vuile katjangolie gebraden, behelpen. De honger deed ons eten, doch de walging, die de katjangolie verwekte, benam spoedig den eetlust. Onze rustplaatfen waren insgelijks onaanzienlijk, de kussens, door de olie van
de

de haren der huisgenooten, doorweekt, zoodat ik niet, dan met moeite, een weinig rustte.

Des nachts werden wij door een hevig onweder gewekt; zware plasregens stortten neder, en klaterden zoo geweldig op onze rieten woning, dat wij elkander met moeite verstaan konden. De donder ratelde verschrikkelijk, en rommelde met ontzetting door de gebergten; de blikfems dreigden het aardrijk met brand; de stormwind ontwortelde verscheidene boomen, en de koude werd voor ons zeer gevoelig. Het geheele schouwspel was verschrikkelijk, doch groot, verheven en ontzag inboezemende voor dat oneindig wezen, hetwelk van de wolken zijn' wegen maakt, en op den stormwind wandelt.

Den heer BLUME berouwde het, geene dekens te hebben medegenomen, en hij vond zich door de koude gedwongen, om op te staan. Het onweder belette mij te rusten, en ik verliet eene slaapplaats, die zeer walgelijk was. De Javanen hadden reeds vuur ontstoken, en hurkten om hetzelfde neder. Wij lieten koffij koken, doch het ontbrak ons aan suiker en melk; echter verwarmden wij ons met een' kop koffij, en maakten ons tot den optogt naar den renoceros gereed.

Toen de dag aanbrak, wandelde ik door de kampong, en verschrikte op het zien van eene oude gerimpelde vrouw, die bijna naakt in eene kooi of kouw krom gefloten zat. Dadelijk verzocht ik den mandoor die vrouw te ontsluiten, hetwelk geschiedde, doch hem zeer onaangenaam was, daar hij beweerde, dat deze wijze van opsluiten alleen geschikt

schikt was, om gekken weder verstandig te maken, zijnde deze vrouw bij vlagen van haar verstand beroofd; echter was zij, ontsloten, zoo verstandig, dat zij mij bedankte. Ik beval den mandoor aan, haar niet weder op te sluiten, en gaf van dat voorval berigt aan den resident.

Toen de zon te voorschijn trad, stegen wij te paard, gevolgd door eenige Javanen, die ons den weg wezen, en over heuvelen en door dalen, die met koffijtuinen bedekt waren, henen leidden. Al wandelende vertelden zij, volgens gewoonte, oude overleveringen, die meestal fabelachtig zijn. Zij wilden ons diets maken, dat een voor ons liggende berg veel goud bevatte, en in vroegere eeuwen door gouddorstigen ondermijnd was, die in denzelfden, door instorting, hun graf hadden gevonden, en thans bij nacht nog akelige klanken deden hooren. Dat dit een verdichtsel was, begrepen wij, doch twijfelden, of *Java* niet even zoo wel goud zou bevatten als *Celebes*, *Borneo* en sommige *Moluksche Eilanden*.

Een ondragelijke geur deed ons weldra den renoceros vinden, die door deszelfs kolosfale grootte onze verwondering wekte. De manier om deze gevaarten te doen nederstorten, is zeer eenvoudig. Men graaft een' grooten kuil in den vorm van een graf, echter aan het bovineinde zeer wijd, en naar beneden aan weerskanten schuin toeloopende, zoodat de uitholling een' scherpen hoek vormt. Deze kuil wordt in het pad gegraven, dat den renoceros naar zijne drenkplaats geleidt, en met bamboes en

lang riet (alang-alang) zoodanig bedekt, dat dezelve niet kan gezien worden. De renoceros, geen argwaan hebbende, vervolgt zijnen weg, en zinkt door de bamboes in den hem gegravenen kuil weg, wil zich opheffen, doch heeft zijn zwaar, log lichaam door zijnen val zoodanig in de toeloopende wanden bekneld, dat hij onmagtig is zich te verroeren, en alzoo van woede en honger moet omkomen, zoo hij niet vroegtijdig ontdekt wordt.

Wij dachten dit monster uit den kuil te kunnen trekken, doch hadden onze krachten verkeerd berekend; wij konden den renoceros, offchoon wij touwen om zijnen kop hadden gebonden, niet uit den kuil trekken, en nauwelijks bewegen, zoodat er besloten werd, om kampongsvolk te doen roepen, met patjols (inlandsche spaden), ten einde dit dier op eene zijde los te graven, en alsdan te ontleden.

In den omtrek zagen wij onder de menigte pohon dadap (dadapboomen), die de koffijboomen overschaduwden, verscheidene, welke door renocerosen waren omvergelopen, wier spoor duidelijk te onderkennen was. De schade, welke deze woeste dieren dikwerf aanrigten, is zeer ontmoedigend voor den bouwman; zij vertreden door hunne logge zwaarte de bewerkte aarde, vreten het jeugdig geboomte op, en loopen zwaardere boomen in hunne dolle woede omver.

De oogen van den renoceros zijn zeer klein, en staan zoodanig op zijde, dat men beweert, dat zij niet regt voor zich uit kunnen zien, welk gevoelen

len versterkt wordt door den loop, dien zij nemen, daar zij gewoonlijk tegen het geboomte stuiten, of hetzelfde omver loopen; iets, dat vermoedelijk niet zou gebeuren, indien zij regtuit zagen. Een inlander, die als een eerste schutter beroemd was, verzekerde mij, dat hij in dit gevoelen deelde, omdat hij reeds dikwerf den renoceros tot op zes of acht schreden van voren genaderd was, zonder door denzelfden bemerkt te worden, en alzoo dat monsterachtig dier met gemak den kogel juist in den kop had geboord, die hetzelfde deed nederploffen.

Het ontboden kampongsvolk kwam weldra met spaden, en groef den kuil, in welken de renoceros was, aan den eenen kant open, zoodat hij op zijde geheel van aarde ontbloot was, en wij hem, door kracht van veel volk eindelijk konden bewegen, en van zijne plaats trekken. Zijne huid bewoog zich van de menigte wormen, die uit en in dezelfde kropen; deze wormen waren zwart, hadden twee duim lengte en ruim de dikte van eenen pijpsteel.

Weldra hadden wij kop en pooten van dit dier afgesneden, hetwelk door de dikte van het vleesch en de taaije spieren zeer veel tegenstand ondervond. De stank werd bijna onverdragelijk, en toen de heer BLUME den buik opensneed, dachten wij flauw te vallen, en verwijderden ons, behalve de heer BLUME, die de Javanen, door goede woorden en beloften eindelijk bewoog, hem behulpzaam te zijn in een werk, dat door het onreine, den inlander zoo zeer tegen de borst stuit.

Wij gebruikten eene goede hoeveelheid Madera, en hielpen nu en dan den ijverigen BLUME, die reeds in verrukking was, door uit den renoceros een *foetus* te hebben gehaald, die nog weinig bedorven was. — Ik schatte den renoceros vier à vijf duizend pond zwaar, daar dezelve in omvang wel eens zoo groot zal geweest zijn, als een os van twee duizend pond. De pooten van dit dier waren zoo lomp, dat zij van onder juist den omvang hadden van een gewoon tafelbord. De huid was niet meer kenbaar door de gemelde wormen, doch de hoorn, die door de Chinezen, als geneesmiddel in verzwakking, zeer gezocht, en tot twintig en meer guldens opgekocht wordt, was nog onbeschadigd.

De heer BLUME had verscheidene bedienden, die zeer ervaren waren in het ontleden en opzetten van vogels en allerlei gedierte; eenige derzelve werden te *Radja Mendala*, bij den Demang achtergelaten, die van ons twee jagtgeweren, benevens kruid en lood, ten geschenke ontving, en zich bereidwillig toonde, om spoedig eene verzameling van de belangrijkste dieren, met behulp van gezegde bedienden, bijeen te brengen, hetwelk hij ook getrouw heeft gedaan, daar wij, bij onze terugkomst, eene verzameling van geraamten van tijgers, renocerosfen, wilde koeijen, herten, andere dieren en vogels vonden, die, in eene daartoe opgeslagene loods, heerlijk waren opgezet, en wel bewaard gebleven.

Wij keerden naar *Bandong* terug, met het voornemen om eenen belangrijken togt te ondernemen,

namelijk om den berg *Tangkoebanpraauw* te bestijgen, die zelden door Europeanen bezocht wordt. Deze reis moest echter eenige dagen uitgesteld worden, omdat er geen weg naar de bergkruin bestond, en alzoo eerst moest gebaad worden, hetwelk door zwaar geboomte en struiken nog al moeilijk was, en tijd vereischte.

Toen wij berigt ontvingen, dat de reis kon aanvaard worden, bepaalden wij, om den volgenden morgen, om vier uren, te vertrekken, en begaven ons alzoo vroeg ter rust. — Reeds des nachts, te drie uren, werden wij gewekt, onze goederen waren vooruitgezonden, wij zaten te vier uren te paard, en aanvaardden onze bergreis.

Ons gezelschap bestond uit den heer BLUME, drie heeren in *Indië* geboren, een' priester, eenige inlandsche hoofden en hunne volgelingen, allen te paard, zoodat wij te zamen veertig à vijftig man sterk waren. De maan schein liefelijk aan den onbewolkten hemel, en verlichtte het oord op eene tooverachtige wijze; het aardrijk en deszelfs bewoners vergaten in stille rust de zorgen des levens. De nacht was zoo eerbiedwekkend, zoo vol majesteit, als men denzelven welligt alleen tusschen de keerkringen aantreft; de sterren fonkelden aan het azuren gewelf, en wenkten de aandacht naar hooger kringen, van welke zij slechts de gordijn uitmaken; het geheel bekoorde mij wel, doch schonk mijner ziel eene treurigheid, die, bij de gedachte aan den ziekelijken toestand mijner moeder, welke waarschijnlijk spoedig boven die sterren

zou gezeteld zijn, meer en meer toenam. De stilte van den nacht deed ieder zwijgen, en liet mij geheel aan mij zelven over. De nietigheid, de broosheid, het vergankelijke van het ondermaansche vervulden mij met ernstige gepeinzen, die echter iets streelends, iets aangenaams hadden. Ik dacht: deze nacht zal spoedig door den dag vervangen worden, de zon zal heerlijk aan de kimmern verrijzen, en men zal het Opperwezen danken voor het verkwikkende, het weldadige van den nacht: zoo zal ook de doodsnacht vervangen worden door den dag der eeuwigheid, de zon der gerechtigheid zal ons barmhartig bestralen, en wij zullen Gods liefde loven, voor het nut der aardfche rampen, voor het versterkende van den doodflaap; en het purper van eenen eeuwigen dageraad zal onze zielen met hemelfche blijdfchap vervullen.

Opgeruimder reed ik voort, en de rijzende zon ftemde mijne ziel tot eene vrolijkheid, die mij in de liefde van zijnen Maker deed juichen. Bergen en dalen werden verlicht, heuvelen en valleijen juichten, de wouden werden fchooner, en de gevederde zangers welluidender. Ons gezelfchap verheugde zich in den fchoonen morgenftond, welligt onbewust, dat dezelve eene flaauwe beeldtenis van den eeuwigen dageraad was.

De weg werd al fteiler en fteiler, en voerde ons door alang-alang (hoog riet) henen; onze paarden werden vermoeid, en tegen negen uren door anderen vervangen. Ik moet de paarden op *Java*, offchoon klein van foort, als braaf, fterk, en voor-
al